

Kontakty społeczne mieszkańców wsi podmiejskich z przemysławiającym się Płockiem

Zmiany społeczne na wsi dokonują się w znacznej mierze pod wpływem miasta. Szczególnie wieś podmiejska jest terenem, do którego przenikają idee i wzory działania uważane za typowo miejskie. Miasto, które wytwarza własne wzory życia, własną kulturę, promieniuje na otaczające je strefy wiejskie. Wiejskie społeczności lokalne z jednej strony są terenem rekrutacji i rezerwuarem nowych mieszkańców dla miasta, z drugiej strony przejmują cechy miejskiego życia, czyli podlegają procesowi urbanizacji społecznej. Na skutek wielorakich powiązań i oddziaływania miasta w życiu wsi splatają się i ścierają elementy życia wiejskiego i życia miejskiego. W ten sposób miasto staje się jednym ze składników otoczenia zewnętrznego i poprzez styczności i powtarzalne stosunki społeczne wchodzi w zakres środowiska społecznego mieszkańca wsi¹⁾. Mimo zintensyfikowania w ostatnich latach udziału środków kultury masowej w procesach przekazywania miejskich wzorów i modeli kulturalnych na wieś, w dalszym ciągu zachowały znaczenie bezpośrednie kontakty mieszkańców wsi z miastem. Często kontakt z miastem staje się okazją i przyczyną przejmowania postaw, aspiracji i dążeń nie odbiegających od ogólnie przyjętych i typowych dla mieszkańca miasta, co burzy lub przynajmniej modyfikuje tradycyjne wzory myślenia i działania członków społeczności wiejskiej. Stawia się niekiedy tezę, według której „wzrost kontaktów z ośrodkami wielkomiejskimi w celu dokonania zakupów, skorzystania z urzędzeń kulturalnych i innych atrakcji, które zaferować może tylko wielkie miasto, jest zarówno przejawem, jak i wynikiem procesu urbanizacji wsi, jedną z jej przyczyn i zarazem jednym ze skutków.”²⁾

Wydaje się, że mieszkańcy wsi podmiejskiej w znacznie większym stopniu są zurbanizowani społecznie, mają bardziej wyraźne wyobrażenia o miejskim stylu życia, podlegają bardziej zdecydowanie oddziaływaniu masowej informacji i kultury niż mieszkańcy wsi oddalonych od większych centrów kultury. Zapytamy więc poniżej, jak kształtuje się sieć kontaktów z miastem mieszkańców wsi podmiejskich, jakie treści kultury miejskiej przenikają najszybciej i jakimi drogami, w jakiej formie funkcjonuje w świadomości ludzi obraz życia w mieście i w jakim stopniu jest on wyidealizowany i zniekształcony?

Krótka charakterystyka badanych wsi

Badaniami terenowymi objęto 300 osób wylosowanych z dziesięciu wsi powiatu płockiego (Biała, Biała Nowa, Biała Stara, Draganie Nowe, Draganie Stare, Dziarnowo, Kamionki, Kowalewko, Mańkowo, Srebrna), położonych w strefie bezpośredniego ciężenia do miasta, ale poza zasięgiem zainwestowania miejskiego i administracyjnie podlegających Gromadzkiej Radzie Narodowej w Białej Starej³⁾. Mieszkańcy tych wsi są związani z miastem siecią więzi ekonomicznych, społecznych i kulturalnych. Wybrane wsie są zlokalizowane w pobliżu trzech dróg asfaltowych, będących w zasięgu Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego. Rozwój komunikacji stwarza dogodnie warunki kontaktów poprzez łatwość przenoszenia się z miejsca na miejsce. Dzięki stosunkowo dobrej komunikacji dystans przestrzenny między miastem a wsią, zwłaszcza w znaczeniu czasu, jaki trzeba zużyć, by ów dystans przebyć, zdecydowanie się zmniejszył, dając niespotykaną dotąd szansę wyrównywania się dystansów kulturalnych między miastem i wsią.

Zlokalizowanie na omawianym terenie wielkiej inwestycji przemysłowej, jaką jest kombinat petrochemiczny, wywołało znaczne zmiany w strukturze społeczno-zawodowej wsi. Nowa inwestycja przemysłowa poprzez zapotrzebowanie na siłę roboczą i stworzenie nowych możliwości pracy wchłonęła osoby poszukujące pracy i spowodowała zanik kategorii ludności zarobkującej u gospodarzy oraz rzemieślników, którzy znaleźli dla siebie pracę w zakładzie przemysłowym. Pozarolnicza aktywizacja zawodowa dotyczy szczególnie wsi położonych blisko MZRiP: Biała, Biała Nowa, Mańkowo, oraz Srebrna i Kowalewko ze względu na duży odsetek pracujących w PGR (Gorzelnia). Wśród ogółu rodzin tylko 38,4% rodzin utrzymuje się wyłącznie z rolnictwa, 37,2% tylko z pracy pozarolniczej, 20,4% z obydwu źródeł zarobkowych i 4,0% ze źródeł niezarobkowych. Gospodarstwa, z których przynajmniej jedna osoba pracuje poza gospodarstwem rolnym, stanowią 31,6%. Dla porównania dodajemy, że w czterech gromadach powiatu płockiego bardziej oddalonych od miasta odsetek gospodarstw, z których ktoś zarabia pozarolniczo, wynosi łącznie 27,0%. We wsiach objętych badaniami zarobkowanie rolników, a zwłaszcza członków rodzin chłopskich,

jest więc dość rozpowszechnione. Pozostają jednak w bezpośrednim zapleczu miasta wsie typowo rolnicze (Dziarnowo, Draganie Stare) z gospodarstwami o znacznej koncentracji obszarowej, nastawione na wyłączną produkcję rolną.

Przeszło połowa (52,7%) zarobkujących poza domem pracuje w kombinacie petrochemicznym i w PBP Petrobudowa, 22,0% znalazło zatrudnienie w różnych zakładach przemysłowych i usługowych na terenie miasta oraz 25,3% w miejscu zamieszkania lub w pobliskiej wsi. Tę ostatnią grupę stanowią zatrudnieni w różnych instytucjach społeczno-administracyjnych na wsi (GRN, Kółka Rolnicze itp.) oraz pracownicy PGR. Wysoki odsetek zatrudnionych w Petrochemii i w Petrobudowie nie tylko jest wynikiem istniejących na wsi nadwyżek siły roboczej, ale także bliskości ośrodka zarobkowania. Jak stwierdził B. Gałęski, w czterech gromadach powiatu płockiego 30% zarobkujących poza domem pracuje przy Petrobudowie i odsetek ten wzrasta, im bliżej ośrodka płockiego położona jest wieś i posiada lepszą komunikację.⁵⁾

Zmiany w strukturze kulturalnej środowisk wiejskich pod wpływem wielkiego zakładu przemysłowego są znacznie powolniejsze niż zmiany w strukturze zawodowej. Pierwsze zmiany można zarejestrować w dziedzinie kultury materialnej. Związane są one ze wzrostem dochodu rodziny wiejskiej. Z chwilą podjęcia pracy pozarolniczej zmienia się zarówno struktura dochodów jak wydatków. W badaniach nad ludnością dwuzawodową w rejonie płockim stwierdzono lepsze wyposażenie w środki trwałego użytku domowego w gospodarstwach chłopów — robotników, natomiast wyposażenie gospodarstw w maszyny rolnicze lepsze jest u rolników.⁶⁾ Rodziny pracujące poza rolnictwem lepiej na ogół są przystosowane do przyjmowania innowacji w zakresie kultury materialnej, a także kultury miejskiej rozumianej jako swisty miejski styl życia.

Wieś podmiejska znajduje się w strefie dogodnych dojazdów do miasta, co stanowi czynnik ułatwiający wszystkim kategoriom ludności wiejskiej percepcję kultury miejskiej.

Jakie możliwości w zakresie zaspokojenia potrzeb kulturalnych stwarza interesujące nas środowisko wiejskie? Jak przedstawia się sieć usług kulturalnych na wsi podmiejskiej?

Czytelnictwo książek zależy przede wszystkim od rozbudzonych zainteresowań czytelników oraz od sieci placówek bibliotecznych. Na sieć placówek bibliotecznych składają się w badanym terenie: Gromadzka Biblioteka Publiczna w Białej Starej, Biblioteka Techniczna i Ekonomiczna MZRiP w Białej Nowej, 3 biblioteki szkolne, 2 biblioteki kółek rolniczych oraz 6 punktów bibliotecznych. Liczba zarejestrowanych czytelników systematycznie wzrasta w 1963 r. — 500 osób, 1966 r. — 700, w 1967 r. — 817 osób. W 1967 roku ilość wypożyczeń przekroczyła 15.000, co w przeliczeniu na 1 czy-

telnika przypada 18 tomów (w pow. płockim na 1 czytelnika przypada 15,5 tomów). Urząd Pocztowy w Białej rozprawdza 49 miesięczników, 231 tygodników i tylko 17 dzienników. Kiosk „Ruchu” zlokalizowany w pobliżu MZRiP zaopatruje w gazety powracających z pracy robotników. Ze względu na bliskość miasta i częste kontakty z miastem występuje ograniczenie prenumeraty na rzecz doraźnego kupowania gazet podczas pobytu w mieście.

Upowszechnienie się radia na wsi jest uzależnione od elektryfikacji. W 1960 roku na ogólną liczbę 668 bundynków mieszkalnych w grom. Biała Stara zaledwie 316 było wyposażonych w elektryczność (47,3%).⁷⁾ Po 1960 roku elektryfikowano wsie: Kamionki, Kowalewko i Draganie Nowe. Obecnie we wszystkich badanych wsiach jest elektryczność. Elektryfikacja wsi spowodowała znaczny wzrost liczby radioabonentów.

Dla wszystkich wsi pow. płockiego wskaźnik zaopatrzenia w odbiorniki lampowe i głośnikowe kształtował się na poziomie 109 na 1000 mieszkańców w 1960 r. i 145 w 1966. Częstotliwość korzystania z radia jest jeszcze niewystarczająca. 40,3% zapytanych mieszkańców wsi podmiejskiej oświadczyło, że słucha radia codziennie, 16,3% — kilka razy w tygodniu, 8,3% — tylko w niedzielę, 12,3% — rzadko, 22,1% — wcale, 0,7% — brak danych. Wielu mieszkańców, zwłaszcza starszych w ogóle nie słucha radia, a przeszło 20% słucha programu radiowego przypadkowo, od czasu do czasu. Na podkreślenie zasługuje szybki wzrost liczby telewizorów we wsi podmiejskiej, głównie w rodzinach robotników i chłopo-robotników. (W całym powiecie płockim w 1960 roku wypadło 1,8 telewizorów na 1000 mieszkańców, w roku 1966 — 20).

Klubo-kawiarnie w Białej, Kamionkach i Srebrnej spełniają rolę lokali do urządzania zabaw oraz dają schronienie tej części młodzieży, która szuka możliwości uwolnienia się spod czujnej kuratelii rodziców i spędzenia czasu wolnego według swoich upodobań i gustów. Przy klubo-kawiarniach nie prowadzi się żadnej zorganizowanej akcji oświatowo-kulturalnej. Od 1961 roku istnieje w Białej Nowej na terenie kombinatu Dom Kultury z salą kinowo-widowiskową, czytelnia i biblioteką. Z Domu Kultury korzystają głównie mieszkańcy pobliskich hoteli robotniczych i częściowo młodzież z okolicznych wsi.

Mimo wielu korzystnych zmian w zakresie sieci usług kulturalnych na wsi tempo narastania różnych instytucji kulturalnych nie nadąża za rozwojem wielkiego zakładu petrochemicznego i nie nadąża za wzrastającymi szybko potrzebami kulturalnymi ludności. W ślad za zwiększającymi się dochodami ludności, jej aspiracjami, nie zawsze zjawiają się nowe instytucje usługowe, nowe możliwości rozrywki i spędzenia czasu wolnego.

Nasuwa się więc zasadnicze pytanie, czy i w jakim stopniu niedobory kultury wsi pod-

miejskiej wyrównuje bliskość miasta? Czy Płock awansujący z roli ośrodka lokalnego będącego centrum administracyjnym i rzemieślniczo-handlowym do rangi ośrodka przemysłowego, o rozwijanej i unowocześnianej bazie i formach działania instytucji kulturalnych, staje się ośrodkiem życia kulturalnego dla otaczającego miasto zapleczka wiejskiego?

Częstotliwość i charakter kontaktów z miastem

Wsie podmiejskie ze względu na bliskie sąsiedztwo z Płockiem miały możliwość wchodzenia w częste kontakty z miastem. Płock stanowił lokalny rynek zbytu dla nadwyżek artykułów rolniczych. Miasto umożliwiała wymianę dóbr i usług materialnych, zaspokajając potrzeby okolicznej ludności. Kontakty rynkowe umożliwiały obserwację ludzi z miastem, ich sposób zachowania się. Plastyczny obraz drogi chłopca do Płocka celem zbytu własnych produktów rolnych i zakupu artykułów codziennego użytku przedstawił m. in. jeden z pamiętnikarzy rejonu płockiego w konkursie zorganizowanym w 1964 r. przez Komitet Badań Rejonów Przemysławianych PAN (pamiętnik nr 27). Rozwój Płocka w ostatnich latach zwiększył chłonność rynku miejskiego na artykuły produkowane na wsi. Wzrasta działalność rolnika jako producenta dóbr, które łatwo może sprzedać w mieście. Kontakty z miastem mogą być mniej lub więcej zagęszczone i rozgrywać się na jednej lub wielu płaszczyznach. Jak aktualnie kształtuje się częstotliwość kontaktów mieszkańców wsi podmiejskiej z miastem?

Tabela 1.

Kontakty społeczne mieszkańca wsi z miastem

Częstotliwość kontaktów społecznych	Mężczyźni Liczba %	Kobiety Liczba %	Ogółem Liczba %
Kilka razy w tygodniu	41 26,8	22 15,0	63 21,0
Raz na tydzień	36 23,5	49 33,3	85 28,3
2-3 razy w miesiącu	41 26,8	39 26,6	80 26,7
Raz na miesiąc	25 16,3	24 16,3	49 16,3
Kilka razy w roku	5 3,3	8 5,4	13 4,3
Wcale	4 2,6	5 3,4	9 3,0
Brak danych	1 0,7	—	1 0,4
Razem:	153 100,0	147 100,0	300 100,0

Blisko połowa (49,3%) naszych respondentów stwierdziła, że przynajmniej raz w tygodniu wyjeżdża do Płocka poza wyjazdami obowiązkowymi do pracy, a 43,0% trochę rzadziej, tj. 1-3 razy w miesiącu. Niewielki odsetek ludzi starszych nie opuszcza granic swojej wsi z powodu złego stanu zdrowia, braku potrzeb, które mogliby zaspokoić tylko w mieście lub

z powodu stosunkowo słabych związków osobistych ze środowiskiem pozawiejskim. Nasilenie częstotliwości wyjazdów do miasta koreluje wyraźnie ze wzrostem aktywizacji pozarolniczej mieszkańców wsi oraz bliskością i dogodnością komunikacyjną. Dla porównania dodajemy, że odsetek kontaktów z Włocławkiem przynajmniej raz w tygodniu trzech wsi położonych niedaleko od miasta celem zakupu artykułów codziennego użytku i artykułów okazjonalnych wynosił kolejno dla wybranych wsi: 12,8%, 30,4%, 55,5%⁸⁾). Można by stąd wnosić, że kontakty z miastem mieszkańców płockiej wsi podmiejskiej są ożywione. Nie ma bodajże dnia, by ktoś ze wsi nie wyjeżdżał do miasta celem załatwienia konkretnych spraw lub tylko dlatego, żeby zobaczyć miasto, obejrzeć wystawy sklepowe itp.

Kontakty wzajemne mogą przebiegać w formie bezpośredniej i osobistej, jeżeli osoby spotykają się często i znają się nawzajem, bądź w postaci okolicznościowych i powierzchownych styczności, bądź w ramach i za pomocą określonych instytucji społecznych, przy czym w tym ostatnim przypadku kontakty społeczne mają charakter bardziej rzeczowy niż osobisty. Jaka jest podstawa społeczna w nawiązywaniu wzajemnych kontaktów między mieszkańcami badanych wsi a ludnością Płocka? Czy kontakty rynkowe stanowią gros kontaktów społecznych z miastem? Czy życie miejskie poznawane jest najczęściej od strony rynku, sklepu, ulicy?

Tabela 2.

Charakter kontaktów społecznych z miastem

Kontakty społeczne	Mężczyźni Liczba %	Kobiety Liczba %	Ogółem Liczba %
handlowe			
Tak	139 90,8	133 90,5	272 90,6
Nie	11 7,2	13 8,8	24 8,0
Brak danych	3 2,0	1 0,7	4 1,4
rozrywkowe			
Tak	28 18,3	12 8,2	40 13,3
Nie	122 79,7	135 91,8	257 85,7
Brak danych	3 2,0	—	3 1,0
towarzystwie			
Tak	48 31,3	38 25,8	86 28,6
Nie	102 66,7	107 72,8	209 69,7
Brak danych	3 2,0	2 1,4	5 1,7
Razem:	153 100,0	147 100,0	300 100,0

Kontakty z miastem w ogromnej większości dotyczą spraw handlowych. Wyjazdy w celach zbytu produkcji rolniczej i zakupu artykułów przemysłowych i spożywczych wiążą się nie tylko z bliskością przestrzenną miasta i wytworzonym nawykiem wywożenia do miasta „wszystkiego co się da”, ale także z faktem, że

w miejscu zamieszkania nie istnieją możliwości zaspokojenia zasadniczych potrzeb w zakresie artykułów przemysłowych, artykułów konsumpcyjnych trwałego użytku, a nawet artykułów spożywczych. Ludność dokonuje niemalże wszystkich zakupów w Płocku. O częstotliwości kontaktów rynkowych decyduje, jak się wydaje, nie tylko odległość od ośrodka miejskiego, w którym się one realizują, ale również decyduje aktualna sieć instytucji usługowych i handlowych na wsi.

Płock będący ośrodkiem handlowym dla okolicznych stref podmiejskich w mniejszym zakresie pełni funkcję ośrodka usług kulturalnych. Wprawdzie 13,3% badanych zadeklarowało, że wyjeżdża do Płocka w celach rozrywkowych takich jak: kino, cyrk, zawody sportowe, kawiarnie, teatr itp., ale częstotliwość wyjazdów jest bardzo minimalna (kilka razy w roku) i zróżnicowana w zależności od poszczególnych kategorii społecznych ludzi. Większy odsetek mężczyzn niż kobiet korzysta z rozrywek kulturalnych w mieście (o 10%), większy odsetek robotników niż rolników, a największy młodzieży. Wśród przyczyn utrudniających kontakty z miastem na forum kulturalnym wymienia się brak czasu i brak funduszy na cele kulturalne. Działa nadto brak przyzwyczajenia do korzystania z dobrodziejstw kultury miejskiej oraz konkurencja ze strony środków masowej kultury, które do miejsca zamieszkania przybliżają wytwory kultury zurbanizowanej. Większa prężność kulturalna samego miasta Płocka, większy zestaw oferowanych form uczestnictwa kulturalnego, dalsze udogodnienia komunikacyjne, zwiększenie się odsetka ludności luźno związanej z rolnictwem, wzrost wykształcenia, bardziej równomierny udział wszystkich kategorii społecznych ludności w percepcji dóbr kulturalnych — oto niektóre czynniki prowadzące do dalszej intensyfikacji kulturalnych kontaktów z miastem tak w postaci liczbowego wzrostu wskaźników konsumpcji kulturalnej jak i w postaci preferowania coraz doskonalszych form uczestnictwa, upodobań i gustów.

Trzeci kanał kontaktów wiążących wieś z miastem, to czynności i stosunki o charakterze rodzinno — towarzyskim, manifestujące się w formie wzajemnych odwiedzin i spotkań domowych. Wybraliśmy tylko kontakty z miastem najbliższym, choć na skutek migracji, któregoś z członków rodziny zasięg styczności rodzinnych znacznie wykracza poza teren Płocka i obejmuje niemalże cały kraj. Na podstawie analizy rozmiarów i kierunków wychodźstwa z pow. puławskiego wysunięto hipotezę, że część wychodźców z powiatu uprzemysławianego osiedla się w dużych miastach i okolicach przemysłowych, które stwarzają silną konkurencję dla ośrodków uprzemysławianych. Odpływ ludności do ośrodka uprzemysławianego dokonuje się równoległe z odpływem ludności do dalszych i bliższych ośrodków przemysłowych, zwłaszcza posiadających podobnego typu zakłady i nie wpływa na zmniejszenie się

odpływu ludności na inne tereny kraju⁹⁾. Z relacji naszych respondentów wynika, że prawie 30% mieszkańców wsi podmiejskiej odwiedza swoich znajomych i krewnych w Płocku, a znacznie więcej (ok. 70%) przyjmuje ich u siebie na wsi. Odwiedziny w mieście nie są zbyt częste, zaledwie kilka razy w roku, z racji określonych uroczystości rodzinnych lub czysto okazjonalnie np. z racji dostarczania artykułów rolnych do znajomych. Znacznie częściej badani przyjmują u siebie na wsi bliskich i znajomych z Płocka. Częstotliwość kontaktów przedstawia się następująco: raz w tygodniu — 12,0%, jeden do trzech razy w miesiącu — 19,3%, kilka razy w roku — 31,7%, raz na kilka lat — 2,1%, w ogóle nie — 28,6%, brak danych — 6,3%. Kontakty rodzinno-towarzyskie o kierunku miasto-wieś są znacznie szersze niż kontakty o kierunku wieś-miasto. Rodziny miejskie utrzymujące kontakt ze wsią rekrutują się głównie z tzw. wychodźców ze wsi. Więź z rodziną i kontakty z macierzystym środowiskiem lokalnym, są szczególnie żywe w pierwszej fazie pobytu w mieście i tracą na sile w miarę upływu lat po opuszczeniu wsi. Transfer znacznego odsetka ludności wiejskiej na teren miejski wpłynął na zacieśnienie się kontaktów między miastem a wsią.

Kontakty z miastem w celach handlowych, kulturalnych, towarzysko-rodzinnych nie są jedyną formą więzi z miastem. Istnieją równie silne powiązania poprzez codzienne dojazdy do pracy i do szkół. Całokształt rozszerzających się kontaktów rodziny wiejskiej ze światem ponad lokalnym otwiera drogę do penetracji miejskiego stylu życia na wieś, przenikania nowych wartości i treści kultury miejskiej. Pod wpływem codziennych kontaktów i częstej obserwacji życia ludzi w mieście, kształtują się postawy ludności wsi względem mieszkańców miasta i formułują się wyobrażenia o życiu w mieście.

Postawy wobec mieszkańców miasta

Analiza wizji subiektywnej miasta czyli obrazu miasta i jego mieszkańców w świadomości mieszkańców wsi podmiejskiej, uformowanej na podstawie własnych ocen i ocen innych jednostek, może dostarczyć również ciekawych wniosków i wskazać na szereg stereotypowych wyobrażeń i zniekształcających rzeczywistość opinii, będących źródłem uprzedzeń, niechęci, a nawet antagonizmów między ludnością wiejską i miejską. Miasto oddziałuje na ludność wiejską także według tego, jak się ono jej objawia w świadomości i sposobach rozumienia miasta.

J. Turowski ustalił następujące elementy w mitycznym pojmowaniu miasta: „w mieście pracuje się niewiele, albo wcale”; „miasto gromadzi bogactwa i drogie rzeczy, dlatego panuje tam dobrobyt”; „w mieście życie jest wygodne i łatwe”¹⁰⁾. W poglądach mieszkańców wsi podmiejskiej występują jeszcze elementy mitycznego, wyidealizowanego obrazu miasta i za-

fascynowania się jego życiem, choć dotyczy to głównie pokolenia osób starszych. W toku badań zetknięto się z opiniami, według których życie w mieście jest o wiele łatwiejsze, bo „mniej pracują”, „łżejsze życie”, „praca bardzo lekka” itp. Miasto kojarzy się niemal automatycznie z wyzwoleniem od ciężkiej pracy fizycznej. Łatwość i lekkość życia w mieście jest ujmowana w kontekście trudnych warunków życiowych na wsi i ich nikłej atrakcyjności, mniej wypływa z niesprawdzonych opinii o mieście. W miarę dalszego wkraczania na wieś urządzeń technicznych, tak w gospodarstwie domowym jak i rolnym, a w konsekwencji łatwiejszych warunków życia na wsi, element mityczny pojmowania miasta będzie stopniowo zanikał. Ludzie z miasta imponują mieszkańcom wsi podmiejskiej szeregiem dodatnich cech, a mianowicie:

- a. są grzeczni, inteligentni, umieją ładnie mówić;
- b. mieszkają w ładnych mieszkaniach i gustownie się ubierają;
- c. prowadzą ożywione życie kulturalne i towarzyskie;
- d. zachowują więź ze wsią.

Ostatnia cecha dotyczy wyłącznie wychodźców ze wsi. Jeżeli „nie są wymagający”, przyjadą i pomogą” itd. mówi się o nich pozytywnie, że nie są „pyszałkami” i „nie gardzą ludźmi ze wsi”. Na tym tle surowo ocenia się wszelkie przejawy akcentowania niższości mieszkańców wsi, pogardliwy stosunek do niego, oceny satyryczne pod adresem chłopskiego pochodzenia i deprecjonowanie mieszkańców wsi jako ewentualnych kandydatów na mieszkańców miasta (np. „że ten ze wsi to cham”, „że ludzie z miasta to coś więcej”, „że już z powrotem pod żadnym warunkiem nie chcą wrócić na wieś”). Stanowisko mieszkańca wsi nacechowane jest krytycyzmem w odniesieniu do zachowań moralno-obyczajowych ludzi z miasta. Wymienia się takie negatywne zachowania jak: pijaństwo, rozwody, zdrady małżeńskie, osłabienie więzi rodzinnej, przejawiającej się w kłótniach, chuli gaństwo, korzystanie z rozrywek nie zawsze moralnych, wreszcie ludzie starszych niepokoi strój młodzieży miejskiej.

Kształtowanie się wyobrażeń o mieście w świadomości mieszkańców wsi ma znaczenie ze względu na istniejącą tendencję do przesiedlania się i przekształcania migracji wahadłowej w migrację definitywną, jak również ze względu na nasilone procesy migracyjne występujące na terenach sąsiadujących z dużym obiektem przemysłowym. Usuwanie ze świadomości społecznej mieszkańców wsi elementów mitycznego pojmowania miasta może mieć wpływ na procesy urbanizacji społecznej wsi, niszcząc bariery psychospołeczne „wyższości — niższości” między mieszkańcami miasta i wsi oraz dając zwiększoną szansę wytworzenia się i pogłębiania wzajemnych więzi i poczucia wspólnoty. Nadto procesy adaptacyjno-integracyjne w środowisku miejskim są częściowo uza-

leżnione od uprzednich postaw wobec miasta i pewnych stereotypowych wyobrażeń, co może ułatwiać lub utrudniać redukcję uprzedzeń i wzajemnych niechęci na gruncie życia miejskiego. W miarę dłuższego i bliższego poznawania się współżycia oraz szerszych kontaktów wzajemnych, oceny i wyobrażenia o życiu w mieście będą się weryfikować, usuwając rozbieżność między subiektywnym obrazem a konkretną rzeczywistością życia miejskiego, zapobiegając stanom głębszych frustracji i ułatwiając wychodźcom ze wsi adaptację w nowym środowisku społecznym.

Przenikanie miejskich wzorów życia na wieś

Większa gęstość społeczna kontaktów z miastem umożliwi szybsze przenikanie i rozprzestrzenianie się miejskich wzorów życia kulturalnego. Jakie innowacje kolportowane z miasta zdobywają sobie najszybciej uznanie i jakimi drogami docierają na wieś podmiejską? Jakie sfery życia wiejskiego są najbardziej podatne na zmienność?

Na podstawie własnych badań i wyników innych badań socjologicznych można sądzić, że proces „wkraczania” tzw. kultury zurbanizowanej na wieś najbardziej jest uchwytany w zakresie stroju, mowy, niektórych form grzecznościowych, form zabawy i spędzania wolnego czasu, umeblowania mieszkania, wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczne i kulturalne. Rotacja mody znajduje najszybszy odzwiek w zapleczu podmiejskim, szczególnie wśród młodzieży. Młodzież jest zresztą najbardziej „otwarta” na wpływy miasta, ale równocześnie stanowi element najmniej stały na wsi. Z badań M. Oledzkiego nad tendencją migracyjną wśród uczniów klas siódmych zamieszkałych we wsiach rejonu płockiego wynika, że 75,8% młodych chłopców wybiera zawody pozarolnicze, około 50% chciałoby pracować w przemyśle petrochemicznym i około 60% chciałoby zamieszkać w mieście¹¹). Kontynuowanie nauki, a w dalszej perspektywie ustabilizowanie się w mieście w ocenie młodzieży stanowi drogę realizacji jej aspiracji i dążeń życiowych. Pracujący w zakładach przemysłowych i usługowych bardziej niż rolnicy przygotowani są do przyjmowania nowych treści kultury miejskiej. Ich więź ze wsią, jej obyczajami i kulturą ulega osłabieniu.

Płock oddziałuje na dojeżdżających w dużej mierze poprzez zakłady pracy¹²). Ilość kontaktów z miastem ulega ograniczeniu zwłaszcza u pracujących w MZRIp, którzy po pracy wracają do swoich domów. Kontakty kulturalne są w dalszym ciągu udziałem tylko nieznacznej części badanej zbiorowości, a w przypadku rolników są minimalne. Kontakty rodzinne ze względu na jednostronność idącą po linii miastowień nie dają wszystkich korzyści, jakie mogą płynąć z rozszerzenia się kontaktów z nowym środowiskiem społecznym. Mimo zarysowanych trudności już obecnie zauważa się upodobnienie i dostosowanie się przynajmniej częściowo i ze-

wnętrznie do sposobów i wzorów życia miejskiego (tzw. adaptacja zewnętrzna)¹³). Wieś urbanizuje się nie tylko pod względem sposobów ubierania się, form rozrywki, słownictwa, itp., ale i pod względem poglądów i obyczajów. Następuje tzw. adaptacja wewnętrzna, która polega na przyjmowaniu postaw i zachowań związanych z miejskim stylem życia i preferowaniem wartości i norm odbiegających od dotychczas tradycyjnie przyjmowanych w środowisku wiejskim. Aktualny stan przekonań i zachowań obyczajowych kształtuje się nie tylko pod wpływem całokształtu przeobrażeń społeczno-ekonomicznych i środków kultury masowej, ale również dzięki oddziaływaniu miasta. Ukazywanie innych, nowych wzorów zachowań moralno-obyczajowych, nawet jeżeli nie są one w pełni aprobowane przez wszystkich mieszkańców wsi, nie pozostaje bez wpływu na ich zachowanie, przynajmniej w sytuacjach konfliktowych. Bliższe określenie sygnalizowanego wpływu wymagałoby dokładnych badań. Wydzielenie zaś skutków, które są rezultatem wyłącznego oddziaływania miasta jako pewnej całości społecznej nie jest rzeczą łatwą i bez bardziej precyzyjnych analiz nie jest możliwe.

Badanie szeregu powiązań o charakterze handlowym, kulturalnym i rodzinno-towarzystkim między miastem a wsią ukazuje w pełniejszym świetle zmiany społeczne zachodzące w najbliższym zapleczu miasta. Wieś podmiejska wydaje się być doskonałym laboratorium do zaobserwowania tych wszystkich zjawisk społecznych, które w skrócie nazywa się urbanizacją społeczną wsi. Pomiar częstotliwości kontaktów społecznych z miastem, ocena ich charakteru i kierunku ewentualnych przemian, kształtujący się na ich tle subiektywny stosunek do miasta i transfer wzorów życia miejskiego na wieś, ukazane w płaszczyźnie poszczególnych rodzin, społeczności lokalnych i całego rejonu, stanowiąc mogą podstawę dla skonstruowania precyzyjnych wskaźników urbanizacji wsi.

Potrzebę tego typu badań w rejonie płockim chcieliśmy w niniejszym artykule zasygnalizować.

Związki między miastem a wsią zintensyfikowane przez lokalizację wielkiego zakładu przemysłowego w mieście i w pewnym sensie pogłębione przez niedorozwój form życia społeczno-kulturalnego na wsi podmiejskiej, domagają się szerszej analizy empirycznej.

PRZYPISY

1. P. Rybicki: Problematyka środowiska miejskiego. Przegląd socjologiczny XIV 1960/63.
2. B. Jałowiecki: Proces urbanizacji wsi jako czynnik zmienności układu osadniczego. Rocznik socjologii wsi IV/1965/103.
3. Obserwacje i wnioski na temat kontaktów z miastem mieszkańców wsi ustalono na marginesie szerszych badań nad poglądami i postawami ludności wiejskiej wobec niektórych zagadnień moralno-obyczajowych, zrealizowanych w 1967 roku na próbie reprezentatywnej złożonej z 300 osób.
4. B. Gałęski: Charakterystyka wyników badań struktury społeczno-ekonomicznej wsi w rejonie Płocka. Zeszyty BRU 5/1963/47.
5. B. Gałęski: Charakterystyka wyników... art. cyt. s. 47.
6. D. Gałąj: Chłopi - robotnicy wsi polskiej. Warszawa 1964.
7. Rocznik Statystyczny powiatu płockiego, Płock 1966, s. 225.
8. B. Jałowiecki: Proces urbanizacji wsi... art. cyt. s. 104.
9. I. Fierla: Migracje ludności na zapleczu ośrodka uprzemysławianego. Zeszyty BRU 41/1970/237.
10. J. Turowski: Zmiany społeczne wsi a miasto. Lublin 1949, s. 164—165.
11. M. Oledzki: Uwarunkowania tendencji przesiedleńczej wśród pracowników dojeżdżających do Płocka. Biuletyn IGS IX/1966, nr 1, s. 69.
12. M. Oledzki: Dojazdy do pracy. Warszawa 1967, s. 168.
13. K. Przeclawski: Niektóre aspekty wychowawcze procesów urbanizacji. Studia socjologiczne 4/1965 37—55.

